

Ольга СТАНІНА®

кандидат технічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Робота малого бізнесу в Україні завжди мала велику кількість проблем, які потребували свого скорішого вирішення: складна система оподаткування, непрості взаємовідносини з правоохоронними органами, дії державних регуляторів та органів місцевого самоврядування тощо. Все це ускладнює розвиток малого бізнесу, але ще більш складною зараз стала ситуація, пов'язана з небезпечною для економіки енергетичною кризою, на яку вплинули воєнні дії, розгорнуті на території країни. Особливого критичного становища зазнає продовольча сфера, в якій наявність або відсутність електроенергії прямо впливає на рівень доходів та, тим самим, економічну стійкість підприємства. Така ситуація вимагає великої обережності й далекоглядності під час ухвалення будь-яких управлінських рішень.

Ключові слова: малий бізнес, невизначеність, енергетична криза, економічна стійкість, продовольча сфера.

Постановка проблеми. Зараз наша країна переживає дуже непрості часи у своїй історії, які позначаються на усіх сферах життя. Воєнні дії, які продовжують відбуватися на території України, призвели до появи великих проблем з електропостачанням – виникнення справжньої енергетичної кризи. Окрім наявної розбалансованості енергетичних систем, вбачається також й ускладненість ситуації, що викликана погіршенням погодних умов через настання зимового періоду. Отже, прослідковується чітка проблема з забезпеченням одночасно всіх споживачів електроенергією.

За таких умов підприємства вимушені шукати нові шляхи та відкривати дієві підходи до їх функціонування. Особливо складним є поточне становище, яке склалося у малому бізнесі, найбільш схильному до всіх змін, що відбуваються у зовнішньому середовищі, та найменш захищеному від них. Саме зараз для малого бізнесу особливо гострим постає питання виживання в складених умовах та забезпечення власної економічної стійкості.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питанням забезпечення економічної стійкості підприємства займалася велика кількість науковців. Тільки за останні роки можна виділити цілу низку вчених, які робили наукові публікації за цією тематикою: Л. Аніпко, Т. Бодарева, Т. Власенко, А. Галузінська, І. Клімович, Т. Коцко, М. Савченко, В. Стойка, А. Харченко, Л. Шірінян, С. Яковенко. Серед всесвітньовідомих науковців увагу цій темі надавали Н. Калдор, Д. Нортон, Р. Каплан, Р. Таффлер тощо.

Однак в роботах наведених авторів здебільшого ставиться питання загального визначення поняття «економічна стійкість», його характеристики та способів досягнення, але не акцентується увагу на досягненні певного рівня стабільності в умовах невизначеності, зокрема через енергетичну кризу.

Метою статті є аналіз сучасного стану малого бізнесу з поглядом забезпечення власної економічної стійкості в умовах енергетичної кризи.

Виклад основного матеріалу. Для початку визначимося з поняттям «економічної стійкості». Згідно зі словником української мови [1], під «стійкістю» треба розуміти певну характеристику об'єкта, яка дозволяє йому твердо стояти та зберігати свої властивості, не підлягаючи руйнуванню через певні зовнішні впливи. Тобто насправді маємо на меті забезпечення економічної (фінансової) незалежності

підприємства під зовнішніми впливами.

Якщо звернутися до науковців, частіше за все, у них можна побачити такі визначення економічної стійкості: здатність забезпечувати стабільні доходи від продажів [2], наявність певного запасу ресурсів для збалансованого функціонування [3] та здатність адаптуватися до зовнішніх змін [4].

Надалі в цій роботі під економічною стійкістю будемо розуміти здатність підприємства адаптуватися до зовнішніх змін та викликів для забезпечення свого стабільного функціонування та прибутковості.

Зрозуміло, що прибутковість підприємства прямо залежить від того, наскільки воно готово протистояти зовнішнім впливам і наскільки його внутрішніх резервів достатньо для забезпечення економічної стійкості. Тому розробка адекватної стратегії з урахуванням всіх особливостей зовнішньої ситуації, її мінливості та нестабільності є чи не найпершим пріоритетом сучасних підприємств.

Тож згідно з дослідженням компанії Gradus Research (рис. 1) [5], 46 % українських підприємств констатують, що за час воєнних дій на території України їх дохід значно знизився. Ще 33 % зазначають, що «помітили певні зміни» у кількості своїх доходів.

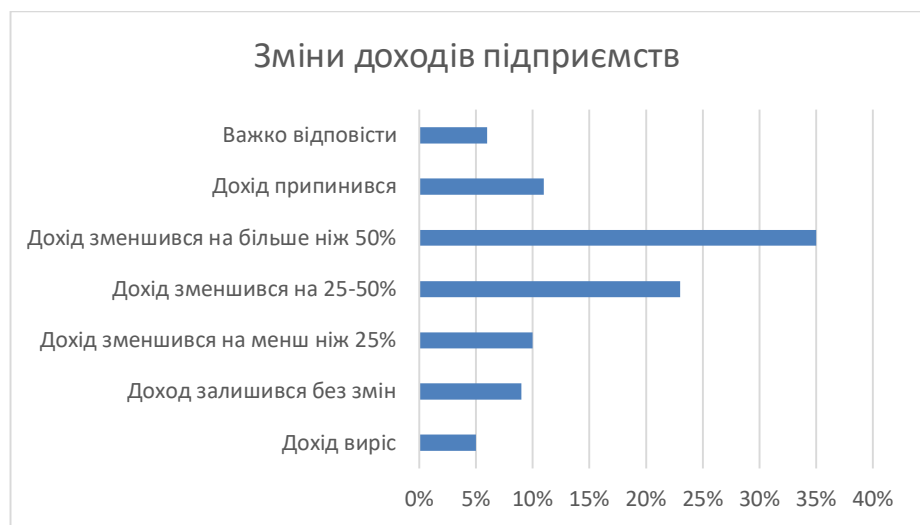

Рис. 1. Дослідження компанії Gradus

Як відомо, малий бізнес відіграє не останню роль у розвитку економіки будь-якої країни. Саме малий бізнес дозволяє створювати гнучкий та конкурентоспроможний ринок, сприяє формуванню структури господарювання. Але зараз в Україні вбачається ціла низка проблем у розвитку малого бізнесу, і спричинено це цілою низкою факторів, таких як, наприклад, складнощі фінансування, податкової системи саме малого бізнесу, велика кількість ризиків, високий ступінь хабарництва [6] та дещо заплутані нормативно-правові акти. Причому з вказаного корупція (хабарництво) [7] є чи не найголовнішою проблемою, яка стримує готовий до розвитку малий бізнес. Також у чималій кількості підприємств є багато питань та скарг до наявної системи оподаткування: так, наприклад, згідно з даними Ради бізнес-омбудсмена [8], за 2021 рік більше 60% всіх скарг, що були отримані, є скаргами саме до податкової системи. І найгіршим в цьому факті є те, що така тенденція зберігається протягом останніх шести років, і вона майже не змінюється. Окремо треба відмітити і те, що друге місце за кількістю отриманих скарг становить пункт стосовно «дій правоохоронних органів».

Окремо розглянемо питання фінансового забезпечення діяльності. Наприклад, наразі існує тенденція занадто високих кредитних ставок для малого бізнесу, а отже, є велика неможливість дозволити її собі для доволі великої кількості підприємств. Це питання призвана вирішити державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %» [9], але, як показує практика, механізми її роботи виявилися занадто складними, і на практиці досить невеликий відсоток підприємств сьогодні справді отримує кредити за цією

програмою. Великий рівень інфляції та зниження платоспроможності населення [10] також сприяють зниженню обсягів продажів, а отже, і зменшення грошової маси.

Тож коли йдеться про малий бізнес в Україні, маємо справу з дуже нестабільним середовищем, яке в дійсності складно піддається прогнозуванню через велику кількість прихованих механізмів роботи.

Окрім усіх вищеназваних складнощів, додатковою, і чи не найнебезпечнішою проблемою, безперечно, є військові дії на території України. Як наслідок – ускладнена логістика, фізична небезпека як для суб'єктів підприємництва, так і для їх майна, більш того, наявна зараз енергетична криза та віялові відключення постачання електричної енергії, що вкупі ще більше погіршує і без того недобрий стан малого бізнесу, який тепер знаходиться в скрутному становищі.

Особливо критичного становища зараз зазнає продовольча сфера, в якій наявність або відсутність електроенергії (а разом з нею – і підтримання безпечного стану продовольчих продуктів) напряду впливає на рівень доходів та, тим самим, економічну стійкість підприємства. Ситуація додатково ускладнюється ще й тим фактом, що в даному випадку підприємства мають справу не просто з ризиком, який можна передбачити та хоча б трохи спрогнозувати, а з невизначеністю, яка залежить від цілої низки факторів, ймовірність яких, насправді, ніяк незрозуміла.

В цьому аспекті важливим є те, що, як зазначають деякі дослідники [11], менеджеру під час ухвалення рішень в умовах невизначеності краще буде не спиратися на свої власні відчуття щодо того, наскільки та чи інша подія вірогідна, оскільки людина має схильність збільшувати значущість тих подій, які малоімовірні, та зменшувати ймовірність тих подій, які мають високу вірогідність. Тому особливо важливо в таких випадках спиратися не тільки на власні відчуття та досвід, але й на певні відомі методи ухвалення управлінських рішень – саме для того, щоб знизити ймовірність виникнення помилок.

Як приклад можна розглянути таку ситуацію. Невелике приватне підприємство, яке займається виготовленням та реалізацією продовольчої продукції, постало перед вибором щодо купівлі генератора. Від самого початку власник компанії ухвалив рішення не купувати генератор, оскільки, на його думку, отримані від роботи підприємства гроші вигідніше буде зберегти. Але після певного часу простою та отримання досить великих збитків думка керівника змінилася. Тож власник компанії разом з бухгалтером після аналізу наявного ринку та безпосередніх особливостей свого підприємства й наявних можливостей як альтернативи прямому електропостачанню обрали на випадок його відключення два варіанти генераторів. Перший з них (варіант А) є більш дешевим за ціною, але він не повною мірою буде забезпечувати потреби підприємства у кількості виробленої електроенергії і, відповідно, в разі в майбутньому затяжних відключень світла призведе до додаткових витрат через перестій та псування частини продуктів та інгредієнтів. Другий варіант (варіант В) повною мірою забезпечить потреби підприємства як у підключенні до мережі всіх електричних приладів, які в великій кількості використовуються на підприємстві, так і у безперебійному функціонуванні холодильників та морозильних камер, але при цьому він є значно дорожчим, і буде вимагати взяття кредиту на його придбання.

Ухвалення рішення та побудова математичної моделі задачі ускладнюється ще низкою додаткових факторів:

- віялові відключення часто відбуваються не за графіком – як в плані, власне, часу початку вимкнення світла, так і в плані тривалості його відключення і подальшого відновлення;

- є ймовірність виникнення у майбутньому ще одного – вже більш руйнівного – повного загальнонаціонального блекауту;

- спостерігається певна залежність між відключенням світла та кількістю покупців продукції.

З урахуванням поточних середніх прибутків підприємства була побудована відповідна таблиця платежів (рис. 2), в якій були враховані такі моменти:

Ситуація	Стратегія		
	1	2	3
1	46590	48587	44159
2	39180	44147	39689
3	31770	39707	35219
4	24360	35267	30749
5	16950	30827	26279
6	9540	23387	21809
7	2130	15947	17339
8	-5280	8507	12869
9	-12690	1067	8399
10	-20100	-6373	3929

Рис. 2. Таблиця платежів

- поточний середній прибуток підприємства (з урахуванням можливості збільшення вартості продукції на 10%);
- вартість купівлі генератора з урахуванням кредиту;
- збитки від перестою виробництва;
- збитки від псування продукції за умови, що генератор не забезпечує функціонування підприємства необхідним часом своєї роботи.

Як зовнішні ситуації були розглянуті 10 таких ситуацій, які відрізняються відповідно кількістю часу на добу (в середньому), під час якого є відсутнім енергопостачання. Треба зазначити, що в роботі не розглядалася ситуація, пов'язана з відсутністю електропостачання в день на час, більший ніж 10 годин. Справа в тому, що згідно з проведеними розрахунками, навіть за умови, що протягом одного календарного місяця, наприклад, тиждень буде відбуватися повний блекаут, а в інші дні світло будуть вимикати і підприємство в середньому буде працювати 4 години на добу, середнє значення відсутності світла в день не буде перевищувати 10 годин.

Як подальша стратегія поведінки керівництвом підприємства розглядалися три варіанти: 1 – відмова від купівлі генератора через додаткові витрати, 2 – купівля більш дешевого, але водночас й менш ефективного генератора типу А, 3 – купівля більш дорогого та ефективного генератора типу В.

Для вибору найкращої стратегії подальшої поведінки було обрано три критерії: критерій Лапласа, мінімакський критерій та критерій Гурвіца [12], причому останній був розглянутий одразу для декількох варіантів значення λ : 0,1, 0,5 та 0,9. Отримані результати розрахунків наведено на рис. 3.

Отже, проведені математичні розрахунки дають змогу зробити такий висновок: найбільш раціональним тут буде рішення щодо купівлі генератора типу В, тимчасом як першочергове рішення керівника в перспективі може призвести до доволі серйозних збитків.

Критерій	Стратегія		
	1	2	3
Лапласа	11038	20089	20037
Мінімакський	-20100	-6373	3929
Гурвіца			
0,5	13245	21107	24044
0,1	16580	23855	26056
0,9	-13431	-877	7952

Рис. 3. Результати розрахунків

Висновки. Робота малого бізнесу в Україні завжди мала досить велику кількість проблем, які потребували свого скорішого вирішення: складна система оподаткування, непрості взаємовідносини з правоохоронними органами, дії державних регуляторів та органів місцевого самоврядування тощо. Все це ускладнює розвиток малого бізнесу, але ще більш складною зараз стала ситуація, пов'язана з небезпечною для економіки енергетичною кризою, на яку вплинули воєнні дії, розгорнуті на території країни.

Отже, підприємства України намагаються продовжувати працювати навіть в умовах майже повної невизначеності, і поточна ситуація, яка склалася не на користь економіки країни, вимагає великої обережності та далекоглядності під час ухвалення будь-яких рішень. Здається, що саме можливість взаємодіяти безпосередньо з науковцями та використовувати їх останні розробки в усіх сферах життя – це можливий вихід з ситуації, що склалася на цей час, – для забезпечення більшої стабільності в умовах невизначеності та подальшої роботи і продовження функціонування на ринку окремо взятого підприємства.

Список використаних джерел

1. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL : <http://sum.in.ua/s/stijkuj>.
2. Пономаренко Т. В. Оцінювання економічної стійкості підприємства на основі вартісного підходу. *Економічний аналіз*. 2016. Том 24. № 2. С. 106-113.
3. Ареф'єва О. В., Городянська Д. М. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 8. С. 83–90.
4. Бугай В. З., Омельченко В. М. Аналіз та оцінка Фінансової стійкості підприємства. *Держава та регіони*. 2008. № 1. С. 34–39.
5. Третина бізнесів констатують зниження доходу більше ніж на половину – дослідження. *Gradus Research*. URL : <https://rau.ua/novyni/stijkist-gradus-research/>.
6. Рибальченко Л.В., Рижков Е.В., Косиченко О.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 175-183.
7. Неклеса О. В., Сидорова Е. О., Палешко Я. С. Фінансовий контроль як інструмент в подоланні корупційних проявів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 326-333.
8. ТОП-5 предметів скарг: Динаміка показників за 2015-2021 роки (%). URL : <https://boi.org.ua/chart/top-5-subjects-of-complaints/>.
9. Фокша Л. В. Механізми підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 168-170.
10. Мунько А. Ю., Трещов М. М. Україна в світі: соціально-економічний вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С.327-335.
11. Greenspan A. *The Map and the Territory: Risk, Human Nature, and the Future of Forecasting*. Penguin Press. 2013. 400 p.
12. Станіна О. Випуск продукту в умовах невизначеності: стратегія та методи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 356-362.

Надійшла до редакції 06.12.2022

References

1. Slovnnyk ukrayins'koyi movy. Akademichnyy tлумachnyy slovnyk (1970-1980) [Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary (1970-1980)]. URL : <http://sum.in.ua/s/stijkuj>. [in Ukr.].
2. Ponomarenko, T. V. (2016) Otsynuyannya ekonomichnoyi stiykosti pidpryyemstva na osnovi vartisnoho pidkhodu [Evaluation of the economic sustainability of the enterprise based on the cost approach]. *Ekonomichnyy analiz*. Vol. 24, № 2, pp. 106-113. [in Ukr.].
3. Aref'yeva, O. V., Horodyans'ka, D. M. (2008) Ekonomichna stiykist' pidpryyemstva: sutnist', skladovi ta zakhody z yiyi zabezpechennya [Economic sustainability of the enterprise: essence, components and measures to ensure it]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*. № 8, p. 83–90. [in Ukr.].
4. Buhay, V. Z., Omel'chenko, V. M. (2008) Analiz ta otsinka Finansovoyi stiykosti pidpryyemstva [Analysis and evaluation of the financial stability of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony*. № 1, pp. 34–39. [in Ukr.].
5. Tretyna biznesiv konstatuyut' znyzhennya dokhodu bil'she nizh na polovynu – doslidzhennya [A third of businesses report a decrease in income by more than half – research]. *Gradus Research*. URL : <https://rau.ua/novyni/stijkist-gradus-research/>. [in Ukr.].
6. Rybal'chenko, L. V., Ryzhkov, E. V., Kosyuchenko O. O. (2019) Vplyv tin'ovoyi ekonomiky na ekonomichnu bezpeku Ukrainy [The influence of the shadow economy on the economic security of

Ukraine]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 2, pp. 175-183. [in Ukr.].

7. Neklesa, O. V., Sydorova, E. O., Paleshko, Ya. S. (2021) Finansovyy kontrol' yak instrument v podolanni koruptsiynykh proyaviv [Financial control as a tool in overcoming corruption manifestations]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 1, pp. 326-333. [in Ukr.].

8. TOP-5 predmetiv skarh: Dynamika pokaznykiv za 2015-2021 roky (%) [TOP-5 subjects of complaints: Dynamics of indicators for 2015-2021 (%)]. URL : <https://boi.org.ua/chart/top-5-subjects-of-complaints/>. [in Ukr.].

9. Foksha, L. V. (2021) Mekhanizmy pidtrymky maloho ta seredn'oho biznesu v Ukraini v umovakh pandemiyi [Mechanisms for supporting small and medium-sized businesses in Ukraine in the context of a pandemic]. *Verkhovenstvo prava: doktryna i praktyka v umovakh suchasnykh svitovykh vyklykiv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 25 lyut. 2021 r.)*. Dnipro : DDUVS, pp. 168-170. [in Ukr.].

10. Mun'ko, A. Yu., Treshchov, M. M. (2020) Ukrayina v sviti: sotsial'no-ekonomichnyy vymir [Ukraine in the world: socio-economic dimension]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 2, pp. 327-335. [in Ukr.].

11. Greenspan, A. (2013) *The Map and the Territory: Risk, Human Nature, and the Future of Forecasting*. Penguin Press, 400 p.

12. Stanina, O. (2022) Vypusk produktu v umovakh nevyznachenosti: stratehiya ta metody [Product release in conditions of uncertainty: strategy and methods]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 2, pp. 356-362. [in Ukr.].

ABSTRACT

Olha Stanina. Features of the functioning of a small business in the conditions of the energy crisis in Ukraine. The hostilities in Ukraine, which continue to take place on its territory, have currently led to the emergence of major problems with electricity – the emergence of a real energy crisis. Under such conditions, enterprises are forced to look for a new ways and discover effective approaches to their functioning. The operations of a small business in Ukraine has always had a large number of problems that needed to be solved as soon as possible: complex taxation system, difficult relations with the law enforcement agencies, actions of state regulators and local self-government bodies, etc. All of these complicates the development of a small business in Ukraine, but the situation related to the energy crisis, which is dangerous for the country's economy, and which was affected by the military actions deployed on its territory, has become even more difficult at the moment.

The food sector is in a particularly critical situation, in which the presence or absence of electricity directly affects the level of income and, thereby, the economic stability of the enterprise. The situation is further complicated by the fact that in this case companies are dealing not only with a risk that can be foreseen and at least somewhat predicted, but with uncertainty that depends on a whole series of factors, the probability of which is, in fact, unclear. Making decisions under conditions of uncertainty, it would be better for a manager not to rely on his own feelings about how likely this or that event is, since people have a tendency to increase the significance of those events that are unlikely and reduce the probability of those events that have high probability. The situation, which has not been in favor of the country's economy, requires great caution and foresight when any decisions are making.

Keywords: *small business, uncertainty, energy crisis, economic stability, food industry.*